

В.В. Олішевський, канд. техн. наук,

А.І. Маринін, канд. техн. наук,

Т.Т. Носенко, канд. біол. наук,

В.Г. Дроков, канд. хім. наук,

С.В. Ткаченко, асп.

Національний університет харчових технологій

ВИДАЛЕННЯ СУПУТНИХ РЕЧОВИН ІЗ РОСЛИННИХ ОЛІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ НАНОЧАСТИНОК ОКСИДУ АЛЮМІНІЮ

Запропоновано спосіб ефективного видалення фосфатидів із рослинної олії з використанням наночастинок оксиду алюмінію отриманих за допомогою хімічного та фізичного способу. Встановлено, що використання для обробки олії наночастинок оксиду алюмінію отриманих хімічним способом, призводить до 100 % вилучення фосфатидів за всіх досліджуваних концентрацій препарату. На основі порівняння отриманих результатів показано переваги даного способу над традиційними методами, що використовуються для очищення рослинної олії.

Ключові слова: наночастинок оксиду алюмінію, zeta-потенціал, фосфатиди, рослинна олія, адсорбенти.

A way to effectively remove phosphatides from vegetable oil using aluminum oxide nanoparticles obtained by chemical and physical methods.

Found that the use of oil for processing aluminum oxide nanoparticles obtained by chemical means, leads to a complete withdrawal phosphatides for all investigated concentrations of the preparations. Based on comparison of the results shows the advantages of this method over traditional methods used to clean vegetable oil.

Key words: *nanoparticles of aluminum oxide, zeta-potential, phosphatides, vegetable oil, adsorbents.*

Нині перед олієжировою галуззю, як і харчовою індустрією в цілому, поставлене завдання оптимізації, інтенсифікації, удосконалення й навіть заміни деяких способів обробки продуктів і напівпродуктів за умови забезпечення їх безпечності та збереження біологічної цінності.

Вміст супутніх речовин, в тому числі і фосфатидів, в нерафінованих рослинних оліях коливається в значних межах в залежності від виду, а також від способу та режиму отримання олії [1].

Високий вміст фосфатидів в рослинних оліях забезпечує їх високу біологічну цінність [2]. Проте забезпечити їх високий вміст в рафінованій олії практично неможливо, оскільки їх розчинність в олії обмежена і вони самовільно вилучаються із неї під час рафінації [1 – 2].

В зв'язку з цим ефективність очищення рослинних олій від супутніх речовин залишається одним з найбільш актуальних завдань в олієжировій галузі. За вимогами сучасних стандартів рафіновані олії не повинні містити фосфатидів, вміст вільних жирних кислот повинен відповідати значенням, що не перевершують 0,4 мг КОН/г, вміст забарвлюючих речовин повинен відповідати значенням колірного числа не вищим 10 – 20 мг I_2 /100 см³.

Найбільш розповсюдженим методом вилучення фосфатидів із рослинних олій є гідратація, суть якої полягає в обробці олії водою, або розчинами кислот. В промисловій практиці використовують різні режими, які різняться між собою кількістю гідратуючого агента, його природі тощо [2].

© В.В. Олішевський, А.І. Маринін, Т.Т. Носенко, В.Г. Дроков, С.В. Ткаченко, 2012

Крім того фосфатиди та інші супутні речовини вилучають із рослинних олій за допомогою адсорбентів. В існуючих технологіях для очищення олій та жирів в якості адсорбентів використовуються відбільні глини, які містять в своєму складі оксиди металів.

На нашу думку, розроблення й застосування у вітчизняній олієжировій галузі економічно та технологічно ефективних адсорбентів на основі останніх досягнень в галузі нанотехнологій є актуальним завданням.

Відомо, що нанорозмірні частинки мають значну питому поверхню та вільну енергію в порівнянні з монолітними матеріалами. Це пов'язано, в основному, з підвищеною кількістю атомів, що знаходяться в поверхневих шарах, які мають зв'язки, що не компенсуються, і порушену симетрію в розподілі сил, діючих на них. Властивості таких атомів, певною мірою, подібні атомним поверхневим властивостям кристалів, які обумовлені особливостями розташування на межі розділу фаз, взаємодією і рухом атомів поблизу їх граней: порушенням симетрії трансляції, меншим числом сусідніх атомів, більш сильною анізотропією і ангармонізмом коливань. В результаті спостерігається висока активність наночастинок при взаємодії з різними системами. Наприклад, прискорення процесів адсорбції, іонного і атомного обміну, контактної взаємодії із структурними елементами. Це створює передумови для ефективного впливу наночастинок на різні біологічні об'єкти та органічні системи [3].

У зв'язку з вищевикладеним в даній роботі нами була досліджена та оцінена можливість використання наночастинок оксиду алюмінію, як адсорбенту для видалення фосфатидів із рослинної олії.

В якості об'єкта дослідження використовували нерафіновану соєву олію вітчизняного виробництва.

Структура й властивості наночастинок значною мірою визначаються методом їхнього отримання. Для досліджень були використані наночастинки отримані двома найбільш розповсюдженими способами[3 – 6]:

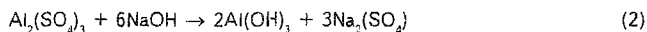
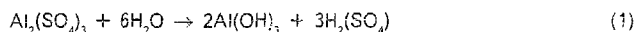
- 1) фізичний, який включає випарювання і конденсацію вихідного матеріалу або його подрібнення;
- 2) хімічний, що заключається в одержанні наночастинок методами відновлення, розкладання або синтезу вихідних матеріалів.

В роботі використовували наночастинки Al_2O_3 отримані за допомогою хімічного синтезу та наночастинки Al_2O_3 отримані способом об'ємного електроіскрового диспергування. Розподіл розмірів і zeta-потенціалу наночастинок, визначали за допомогою аналізатора розміру часток і zeta-потенціалу *Zetasizer Nano ZS (Malvern Instruments Ltd, United Kingdom)*.

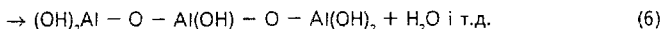
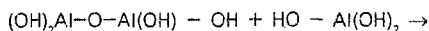
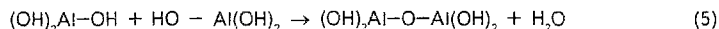
З метою уникнення «фонових шумів», при вимірюванні розмірів частинок, використовували розчин олії в петролейному ефірі в співвідношенні олія:ефір — 1 : 4.

Водний розчин наночастинок оксиду алюмінію одержували гідролізом (термогідролізом) розчинів левних солей.

Відповідно до діаграми Пурбе, алюміній у вигляді іонів існує в розчинах при $pH < 4,25$ або при $pH > 10,25$. В середині цього діапазону солі за нормальних умов гідролізують з утворенням гідроокису алюмінію, що при відповідній термообробці втрачає воду й переходить в оксид алюмінію. Наприклад, для сульфату алюмінію спрощено схему гідролізу можна представити у вигляді сукупності реакцій (1-4), у присутності луку гідроліз протікає швидше (2).

Утворений в реакції (1, 2) гідроокис алюмінію схильний до полімеризації:

при цьому відбувається ріст частинок оксиду — гідроксиду алюмінію й випадання золю в осад. Для запобігання укрупнення й агломерації часток у процесі гідролізу в систему вводили стабілізатор — низькомолекулярну поліакрилову кислоту (ПАК).

В роботі нами були використані також наночастинки Al_2O_3 , одержані методом об'ємного електроіскрового диспергування, суть якого полягає в одночасному формуванні іскрових каналів внаслідок імпульсного підведення електричної енергії в контакти між металевими гранулами, шар яких занурений у рідину. В результаті іскрової ерозії частина гранул металу випаровується й, загартовуючись у рідину, утворює тонку фракцію іскроерозійних частинок [6].

Характеристика наночастинок оксиду алюмінію, що використовувались в дослідженнях наведена в таблиці 1.

Таблиця 1. Характеристика наночастинок оксиду алюмінію

№ п/п	Нано-частинки	Розмір частинок, нм	Zeta-потенціал, мВ	Основа	Стабілізатор	Концентрація металу, мг/л	Спосіб отримання
1	Al_2O_3	7,944	-39,8	Вода	Поліакрилова кислота	10000	Термогідроліз
2	Al_2O_3	371,9	+31,2	Вода	Без стабілізатора	100	Об'ємне електроіскрове диспергування

Дослідження розмірів наночастинок оксиду алюмінію одержаних за допомогою термогідролізу свідчить, що середній діаметр частинок становить 7,944 нм, а середній діаметр наночастинок оксиду алюмінію одержаних за допомогою способу об'ємного електроіскрового диспергування становить 371,9 нм (табл. 1).

Середнє значення zeta-потенціалу (табл. 1) наночастинок оксиду алюмінію одержаних за допомогою термогідролізу складає -39,8 мВ, а наночастинок оксиду алюмінію одержаних за допомогою способу об'ємного електроіскрового диспергування +31,2 мВ, що відповідно до класифікації стабільності колоїдних водних систем відповідає діапазону помірної стабільності [7].

Фізико-хімічні показники нерафінованої соєвої олії, що була об'єктом досліджень, наведені в таблиці 2.

Таблиця 2. Фізико-хімічні показники нерафінованої соєвої олії

Показник	Значення показника
Колірне число, мг I_2 /100 см ³	40
Масова частка води та летких речовин, %	0,17
Масова частка нежирових домішок, %	0,08
Кислотне число, мг КОН/г	2,0
Пероксидне число, мМоль $1/2 \text{O}_2$ /кг	1,39
Масова частка фосфорорв'язних сполук в перерахунку на стеаролецитин, %	2,15

В даній роботі нами було досліджено вплив обробки нерафінованої соєвої олії наночастинками оксиду алюмінію на кінцевий вміст фосфатидів в соєвій олії. Обробку олії проводили за температури 60 °С протягом 30 хвилин. Масова частка наночастинок в олії становила 1 %, 2 %, 5 %. Фосфатидний осад відділяли відстоюванням протягом 2 годин. У відстояній олії визначали залишковий вмісту фосфору. За таких самих умов проводили видалення фосфатидів за допомогою гідратації водою.

Як свідчать одержані дані (рис. 1), використання для обробки олії наночастинок Al_2O_3 отриманих за допомогою термогідролізу, призводить до повного вилучення фосфатидів за всіх досліджуваних концентрацій препарату. Обробка олії водою за аналогічних умов видала від 67 % до 84 % фосфатидів. Решта фосфатидів, так звані негідратуємі, залишились розчиненими в олії.

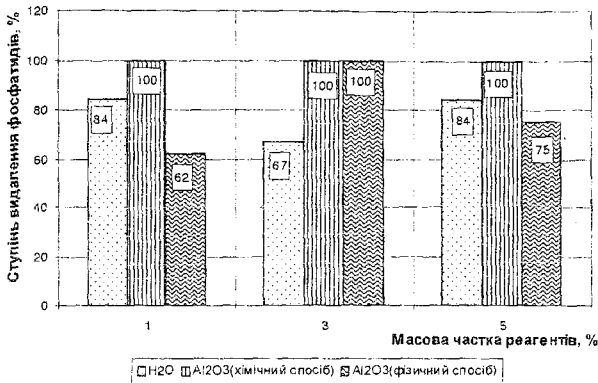

Рис. 1. Вплив масової частки реагентів на повноту видалення фосфатидів при обробці соєвої олії

В той же час використання для обробки олії наночастинок Al_2O_3 отриманих способом об'ємного електроіскрового диспергування супроводжувалось повним вилученням фосфатидів лише при концентрації 3 %, а за концентрації 1 % та 5 % ступінь видалення фосфатидів становив 62 % та 75 % відповідно.

На рис. 2 наведено результати дослідження розподілу частинок соєвої олії, обробленої при різних умовах, за розмірами. Як видно із діаграми, найбільші розміри частинок характерні для початкової необробленої олії. В ній виявлені частинки з розмірами 50,92 нм. В олії, обробленій водою або наночастинами Al_2O_3 , розміри виявлених частинок були суттєво менші. При цьому спостерігається залежність між розмірами частинок та ступенем видалення фосфатидів: чим вищий залишковий вміст фосфатидів, тим розміри частинок досліджуваних зразків олії більші.

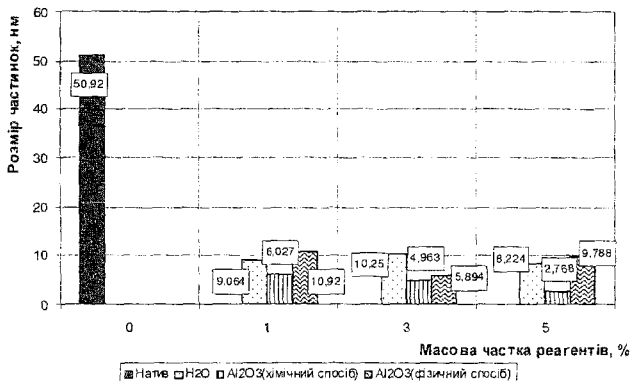

Рис. 2. Розподіл розміру частинок в соєвій олії в залежності від обробки

Висновок. Таким чином, одержані нами результати свідчать про ефективне видалення фосфатидів із рослинної олії за допомогою обробки олії наночастинками Al_2O_3 , що, очевидно, пояснюється високою питомою поверхнею частинок таких препаратів. За одержаними нами даними використання таких реагентів дає можливість вилучити фракцію як гідратуємих, так і негідратуємих фосфатидів. Внаслідок вилучення фосфатидів в олії зменшуються розміри частинок. Можна зробити припущення, що частинки таких розмірів в олії — це фосфатиди та їх міжмолекулярні комплекси.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Азнурьян М.П.* Современная технология очистки жиров, производства маргарина и майонеза / М.П. Азнурьян, Н.А. Калашева. — М.: Сампо-Принт, 1999. — 490 с.
2. *Тищенко Є.В.* Харчові жири / Є.В. Тищенко, П.Х. Пономарьов; Київськ. нац. торг.-екон. ун-т. — К.: [б. в.], 2005. — 226 с.
3. *Шпак А.П.* Кластерные и наноструктурные материалы / А.П. Шпак, Ю.А. Куницкий, В.Л. Карбовский. — К: Академперіодика, 2001. — 588 с. — (т. 1).
4. *Помогайло А.Д.* Наночастицы металлов в полимерах / А.Д. Помогайло, А.С. Розенберг, И.Е. Уфлянд — М.: Химия, 2000. — 672 с.
5. *Новые материалы* / [Анциферов В.Н., Бездудный Ф.Ф., Белянчиков Л.Н. и др.]; под ред. Ю. С. Карабасова. — М.: МИСИС, 2002. — 735 с.
6. *Применение объемного электроискрового диспергирования для получения седиментационно устойчивых гидрозолей биологически активных металлов* / А.А. Щерба, С.М. Захарченко, К.Г. Лопатько, Е.Г. Афтандиянц // Пр. Ін-ту електродинаміки НАН України: Зб. наук. пр. — К.: ІЕД НАНУ. — 2009. — № 22. — С. 74 — 79.
7. *Zeta Potential of Colloids in Water and Waste Water: ASTM Standard D 4187-82.* — American Society for Testing and Materials, 1985.

Одержана редколегією 18.01.2012 р.